

LBRIS

We know
books

Teodor Baconschi
Alexandru Gussi

DIFICILA REGĂSIRE A VIRTUȚII

Un dialog despre Europa seculară,
eroismul ucrainean și sfârșitul imperiului rus

Spandugino

Cuprins

I. Accelerarea schimbărilor și căutarea unui sens	7
II. Crizele identitare postmoderne și posttotalitare . . .	37
III. Europa: proiect politic și memorie spirituală	63
IV. Vectorii schimbării la nivel global	89
V. Populism, progresism și hiper-modernitate	119
VI. Testul invaziei ruse și nevoia de luciditate spirituală	141
VII. Francofilia ca element identitar	165
VIII. Experiențe postcomuniste și concluzii de etapă . . .	187

I

Accelerarea schimbărilor și căutarea unui sens

ALEXANDRU GUSSI: *Memoria socială și istoria scrisă de istorici pot fi, deopotrivă, un prilej de întărire și unificare a comunității politice, de afirmare a unor valori, dar, în același timp, pot deveni – se pare că astăzi sunt, precumpănitor – un instrument de negare a legitimității tuturor reperelor care ne ajută să fim împreună. În aceste condiții, cum mai putem „ține împreună”, ca să preiau o întrebare specifică demersului autoarei Chantal Delsol, a cărei lucrare ați prefațat-o și tradus-o la Editura Spandugino (Sfârșitul Creștinătății. Inversiunea normativă și noul timp)?*

TEODOR BACONSI: Mă număr printre adepții antropologiei sacralului, fiind, așadar, convins că toate societățile se coagulează în jurul unui rit fondator, de natură sacrificială. Creștinismul a depășit tiparul antic, înlocuind prin Euharistie sacrificiile sângeroase ale politeismului civic imperial. Iar teologia Euharistiei creștine este cumva insurmontabilă: nu omul jertfește. Dumnezeu-Creatorul (al omului, dar și al grâului și al

viței-de-vie) se aduce pe Sine ca sacrificiu expiator. Din secolul al IV-lea d.Hr. și până azi, societățile civilizației euro-americane se axează pe acest sacrificiu. Metaforic vorbind, societățile noastre subzistă nu prin contract social, prin simplul instinct de conservare sau prin agregare spontană, ci grație acestui liant de profunzime: agapa creștină, reunirea „a doi sau trei” în jurul lui Hristos Euharistic. Găsim aici ceva fundamental, dar și fundamental contra-intuitiv, așa că modernitatea (adică revenirea la politeism) a tot încercat să aplice din nou logica mai „comercială” (*do ut des*) sau rațional-demonică a sacrificiului specific Legii Vechi: gnoze, secte iluminate, societăți secrete, cultul morții (care a culminat în cele două războaie mondiale) sau religia politică a democrației (în care *demos*-ul este divinizat). Criza de identitate a Europei ține de renunțarea, prin secularizare, la Euharistie și acuză imposibilitatea de a consacra o altă formă sacrificială unanim acceptată. „Inversiunea normativă”, asupra căreia glosează magistral Chantal Delsol, implică la fiecare pas uzurparea tiparelor creștine sub forme „lumești”, denunțând „parazitismul” erei moderne. De cinci secole, golim de transcendență metafizica religiei revelate și idolatrizăm conceptele teologice sub forma unor valori mundane, imanente. Tot de atunci, reinventăm societatea ca Biserică în care Dumnezeu – redus la scheme deiste sau agnostice – nu mai poate vorbi cu oamenii. Pendulăm între un neo-păgânism sceptic și un creștinism politic agonizant. E foarte greu de spus dacă acest stadiu e terminal sau intermediar. S-ar spune că ultima resursă apologetică pentru adevărul revelației creștine constă în evidența că ea poate fi deformată parodic, dar nu are cu ce să fie înlocuită.

A.G.: *Multe dintre conflictele culturale sau așa-zis culturale (de fapt, politice), multe dintre expresiile unor identități nu ar mai suscita o contrareacție, dacă am înțelege sau, cum ar spune unii, ne-am resemna cu ideea din cartea citată, potrivit căreia „preceptele morale și viziunea noastră despre lume – cu tot cu locul nostru în această lume – sunt pe punctul de a se răsturna”. Deci, aceasta ar ține de inevitabilul istoriei pe care o trăim. Dar o asemenea formă de revoluție cultural-politică este proprie tocmai fostei (?) creștinătăți occidentale; mai bine de jumătate de lume privește acest spectacol, sperând să profite de slăbirea comunităților politice naționale occidentale. Este ceea ce a încercat și Vladimir Putin, iar probabilul său eșec nu pare întru totul liniștitor. Autocratul rus nu se confruntă azi cu o lume în care această revoluție cultural-politică a reușit, ci se confruntă direct cu un popor, cel ucrainean, pentru care identitatea națională este primordială, un resort pe care revoluția culturală hiper-modernă îl delegitimează. Credeți că putem învăța totuși din istorie sau măcar din marile drame precum acest război, iar revoluția respectivă – în fond, anti-iluministă și opusă moștenirii modernității politice – ar putea fi limitată la o evoluție rămasă în caracteristicile modernității?*

T.B.: *Secolul al XXI-lea pare să confirme atât decesul raționalismului antropocentric din Epoca Luminilor, cât și eșecul globalizării, ca transfigurare liberală a vechiului tribalism, pe care schismele intra-creștine l-au resuscitat, deși mesajul Evangheliei rămâne universal. Mitologia „satului planetar” (care, în anii ’90, părea corolarul triumfal al unui „sfârșit*

al istoriei”) s-a prăbușit între timp, inclusiv prin noile naționalisme europene și neoconservatorismul american de tip „Donald Trump”. Paradoxal sau nu, Uniunea Europeană – ai cărei Părinți fondatori erau creștin-democrați – se apropie cel mai mult (dincolo de învelișul ei tehnocratic) de o „cetate creștină fără frontiere”. Numai că l-a pierdut pe Dumnezeu pe drum. Or, cum remarca Berdiaev, tot ceea ce nu-l are pe Dumnezeu în centru este provincial. Observăm îndurerați fatala provincializare a Uniunii Europene, care, uitând alfabetul creștin, nu mai știe să-și „predice” valorile către „toate neamurile”. Odată zguduit de revoluția copernicană, Occidentul a destituit ierarhia medievală, pierzând simultan suflul adevărului revelat. Este clar că distrugerea vocației misionare a civilizației noastre atrage dreptatea socială fără să mai inspire sentimentul unui destin. În loc să convertească în democrație creștinismul și să-l exporte la pachet, Occidentul modern a introdus libertatea civică fără să-și mai respecte caracterul „electiv”. De aici ura de sine a ideologiei *woke* și furia iconoclastă a mișcării *cancel culture*. Egalizarea culturilor, după nivelarea anti-elitistă a societăților contemporane, nu poate duce la fraternitatea universală vizată de învățătura lui Iisus Hristos, ci la un bazar multicultural, deloc funcțional, dar ipocrit. Pierzându-și „catolicitatea”, Occidentul postmodern a devenit sanctuarul nihilist al unui adevăr proscris, deci incapabil să atragă spre sine restul umanității. Am putea spune că Occidentul are, în durata lungă, de ales între o nouă evanghelizare și certitudinea propriei sale extincții. „Suprematismul” occidental trebuie convertit în *philoxenia*, după arhetipul patriarhului Avraam, pentru că, altminteri, nu este decât o religie politică

barbară, pe drept cuvânt contestată pretutindeni. Vedem cu toții, de peste optzeci de zile, că suprematismul unei „lumi ruse”, formal ortodoxe, suscită numai moarte și repulsie, nicidecum vreo corecție metafizică salutară. S-ar spune că Putin moștenește o Rusie care s-a occidentalizat nu doar incomplet, ci și prea târziu. Nu poți restaura Vechiul Regim cu mijloacele fanatic-ideologice ale unor revoluții avortate.

A.G.: Această tentativă de occidentalizare din Rusia, incompletă și târzie, ne amintește de cazul românesc: occidentalizarea și modernizarea vin târziu. Avem apoi, în comunism, o formă pervertită de modernizare, iar când ne integrăm în structurile euroatlantice, ne dăm seama că suntem tot departe de hiper-modernitatea în care intraseră societățile vest-europene. Ca rezultat, avem acum două feluri distincte de proeuropeni și de pro-occidentali. Mai întâi, sunt cei care, după 1989, au dus greul bătăliei politico-intelectuale – am putea spune ideologice – a democratizării și europenizării. Apoi, există o categorie de proeuropeni recenți, care preiau, prin mimetism, conformism instituțional sau programe universitare, standardul cel mai progresist al Occidentului. Avem, astfel, o remarcabilă ruptură între pro-occidentalii vechi și cei noi, care sporește confuzia și alimentează euroscepticismul. Cum credeți că se poate ieși din acest clivaj?

T.B.: Există și intelectuali de stânga destul de rafinați, nu doar comisari ideologici vizibil inculți. Regret că, în acești ani, elita intelectuală hrănită cu nihilism și deconstrucție/demilogizare nu a dialogat cu elita intelectuală conservatoare,

educată complex în tradiția Europei prerevoluționare. Cele două segmente ar fi putut găsi un teren comun în critica Iluminismului european (al cărui eșec istoric a generat atât noul conservatorism, cât și postmodernismul critic). Din păcate, ambele tabere au reflexul unei pedagogii mesianice, fără alternativă. Conservatorii de vână veche europeană tind să amalgameze modernitatea și postmodernitatea, iar progresiștii dezvrăjiți, din siajul lui Nietzsche și Foucault, privesc solitari spre post-umanism, fără să priceapă că e nevoie de o reacție complexă și bipartizană față de forțele tehnopolitice, pentru care condamnarea Omului este inevitabilă. În loc să caute dialogul cu figurile conservatorismului elevat, din familia lui Roger Scruton, progresiștii sofisticați preferă să-și caricaturizeze interlocutorii naturali, pe care-i pun în același sac cu troglodiții neo-legionari ai ortodoxismului antieuropean. Tragicomic este că aceste două fețe ale intelectualității din România luptă pentru războaiele altora. Numai complexele noastre provincial-sincroniste ne fac să credem că n-am pierdut trenul și că vocea noastră e una printre altele din piața europeană a ideilor. În realitate, noi suntem traducători de mâna a doua după vulgata Occidentului postmodern: eram cu sute de ani în urmă la 1800, am rămas cu o sută de ani în urmă în 1990. Suma e amețitoare, în pofida mimetismului nostru de supraviețuire, care operează *in vitro*. Cu tot comunismul (ca modernizare forțată și încă în direcția greșită), societatea românească este occidentalizată doar ca pojghiță. O suprafață subțire de gheață, pe care patinează nevrotic o mână de exilați auto-suficienți. Ne-am occidentalizat mai mult prin masele convertite la cutumele societății de consum

decât prin „dezbaterile” noastre culturale, într-o țară unde avem numai 5% din populație în rândul cititorilor competenți.

A.G.: Când spuneiți acest lucru, simt o irepresibilă tentație de a întreba: cine e de vină? Ba chiar îmi vine să și răspund, dar voi rezista tentației; poate și dumneavoastră. Cred că această – de altfel – perfect legitimă întrebare este totuși o capcană mentală care ne împinge, inevitabil, către găsirea de țapi ispășitori. Aș lăsa atunci problema vinovăției în implicit și m-aș lega de temporalități: când puteam accelera, diminuând decalajul? Ne-am depășit vreodată condiția sau, poate, vechea obsesie a identității naționale este semnul că nu ne știm condiția? În fine, vrând să evadăm din provincialism, atunci când îl conștientizăm, nu tindem să ne comparăm cu un ideal-tip al civilizației occidentale, comparație care ne complexează definitiv?

T.B.: Aveți dreptate să ironizați implicit apucătura noastră de a ne explica neîmplinirile prin factori externi sau interni care-l exclud pe vânătorul de țapi ispășitori. Am căzut cu toții – cu frecvențe și intensități diferite – în această capcană. E o dilemă euro-asiatică preluată de la Rusia țaristă, primul nostru profesor de aspirație occidental-iluministă. Ca și Rusia, România modernă vrea să fie Occident și vrea (sau chiar reușește mereu) să fie simultan „altceva”. Nu e catolică sau protestantă, dar nu e nici doar ortodoxă, de pildă, deoarece are o ortodoxie latină. Și, tot ca Rusia, la o scară mult mai mică (de unde și amestecul continuu de tragic și comic), ne-am creat imaginarul unei vocații „pontificale”: nu suntem noi buricul